

АНАЛІЗ СТРУКТУРИ ЧОТИРИКОМПОНЕНТНИХ АНГЛОМОВНИХ ТЕРМІНІВ ПСИХОЛОГІЇ

У статті проведено аналіз англomовного термінологічного матеріалу з психології, розглянуто особливості структури чотирикомпонентних англomовних термінів психології. Особливу увагу приділено ретельному семантико-синтаксичному аналізу багатокomпонентних термінів, аналізу морфологічної складової термінів, а також визначенню їхніх найбільш та найменш продуктивних моделей.

Ключові слова: термін, чотирикомпонентний термін, морфологічна складова, структура терміна, семантико-синтаксичний аналіз.

В статье проведен анализ англomовного терминологического материала по психологии, рассматриваются особенности структуры четырехкомпонентных англomовных терминов психологии. Особое внимание уделено тщательному семантико-синтаксическому анализу многокомпонентных терминов психологии, анализу морфологической составляющей терминов, а также определению их наиболее и наименее продуктивных моделей.

Ключевые слова: термин, четырехкомпонентный термин, морфологическая составляющая, структура термина, семантико-синтаксический анализ.

Psychology as a science which studies mental phenomena and human behavior was shaped in the global and Ukrainian scientific community at the end of the nineteenth century. Ukrainian psychological terminology was formed in the early twentieth century, this was marked by publication of scientific and popular, original and translated books on psychology within Ukraine and abroad. Since human behavior and outlook are changing simultaneously with the development of our civilization, terminology of psychology is constantly being updated, which causes the need to complement and update manuals, mono- and bilingual dictionaries, terminology databases. The emergence of new terms requires finding adequate matches in Ukrainian, which is preceded by a thorough analysis of their structure. The article analyzes English terminology in the sphere of psychology and provides characteristics of four-component English psychological terms. Particular attention has been paid to thorough semantic and syntactic analysis of multicomponent terms and their morphological structure, and to identifying their most and least productive models.

Analysis of multicomponent terms enables us to determine the productive models. Model NPrepAN (Noun+Preposition+Adjective+Noun) is the most productive, almost a quarter (23% out of 211 terms) out of studied four-component terms are formed according to it. As the identified model belongs to prepositional phrases, we identified the most frequently occurred preposition – of. In the future, we aim to research methods of translating English four-component psychological terms into the Ukrainian language, for this purpose we suggest a scheme for determining the structural and semantic models of a four-component term, which identifies the key element out of four in the word combination.

Keywords: term, four-component term, morphological component, structure of terms, semantic and syntactic analysis.

Психологія як наука, що вивчає психічні явища та поведінку людини, сформувалася у світовому та українському науковому просторі наприкінці ХІХ ст. Українська психологічна термінологія формується на початку ХХ ст. з публікацією наукових та науково-популярних оригінальних [2] та перекладних [4] видань з психології українською мовою на українських теренах та закордоном [6]. Оскільки поведінка та світогляд людини з розвитком цивілізації змінюються, то й терміносистема психології постійно оновлюється, що викликає потребу в доповненні та оновленні довідників, тлумачних та перекладних словників, термінологічних баз. Поява нових термінів вимагає пошуку адекватних відповідників українською мовою, якому передують ретельний аналіз їхньої структури.

Упорядкування галузевої лексики має велике значення для комунікації та взаєморозуміння спеціалістів цієї та суміжних галузей, підготовки майбутніх фахівців цієї галузі та її дослідників, видання довідкової літератури та словників. Особливе значення має дослідження терміносистем у сучасних умовах комп'ютеризації людської діяльності.

Бурхливе зростання науково-технічних знань в наші дні стало результатом того, що понад 90% нових слів, що з'являються в сучасних мовах, складає спеціальна лексика [3, с. 6]. Зростання числа термінів різних наук перевищує появу неологізмів з числа загальнонавчаних слів мови, і тому закономірно, що кількість термінів окремих наук або сфер спеціалізації може перевищувати кількість неспеціальних слів мови. При цьому все більше термінів проникає в загальнонавчану лексику, а термінологічні проблеми все частіше впливають на мову в цілому. Отже вивчення ситуації в галузі спеціальної або фахової лексики стає щораз важливішим для розвитку мови.

Ретельний аналіз англomовного термінологічного матеріалу підмови психології за даними лексикографічних джерел [1; 7] виявив, що чотирикомпонентні терміни складають приблизно 1% усіх, зафіксованих у них, лексичних одиниць. Незважаючи на незначний відсоток такі терміни становлять інтерес як для мовознавців, так і для перекладачів.

Мета нашої розвідки – проаналізувати особливості структури чотирикомпонентних англomовних термінів психології.

Методом суцільної вибірки відібрано 211 чотирикомпонентний термін психології. Аналіз безпосередніх складників словосполучень показує, що вони утворені на основі вихідних двоконпонентних термінів або за допомогою їх поєднання, або шляхом додавання визначальних компонентів до вихідного словосполучення. Таким чином, спочатку утворюються три-, а згодом чотири- і більше компонентні терміни. Збільшення компонентів у словосполученні спричинено потребою у точнішому вираженні певного поняття.

Наприклад, чотирикомпонентний термін *central nervous system activity* утворився від доповнення двоконпонентного терміна *nervous system* означенням *central* та додаванням основного компонента *activity*. Продуктивним способом утворення чотирикомпонентного терміна є поєднання двоконпонентного з уточнюючим елементом за допомогою сполучника. Наприклад, уточнюючий елемент *coefficient* у поєднанні зі сполучником *of* утворює низку термінів, серед яких: *coefficient of joint correlation*, *coefficient of multiple correlation*, *coefficient of partial correlation*, *coefficient of concurrent deviations*, *coefficient of internal consistency* тощо.

У чотирикомпонентних англійських термінах основний компонент займає фіксоване кінцеве положення у термінологічному ряді. Основні структурні моделі за С.В. Гринев-Гриневиц, мають вигляд $(n > x) > (y > z)$ – *professional skill error accident*; $n > [x > (y > z)]$ – *persistent sexual arousal syndrome*; $[n > (x > y)] > z$ – *central nervous system activity*; $(n > x) \& y > z$ – *psychophysiological automatic and visceral disorders*, де n – четвертий компонент словосполучення.

Правильне визначення структурно-семантичної моделі багатоконпонентного терміна важливе при його перекладі. Слід проводити ретельний семантико-синтаксичний аналіз, бо смислова межа всередині терміна може проходити в різних місцях, що може вплинути на переклад. Візьмемо для прикладу термінологічне словосполучення *rational emotive behaviour therapy*. Існує окремий двоконпонентний термін *behaviour therapy*, словникових відповідників, якого є чимало – *трудотерапія*, *терапія поведінки*, *біхевіоральна терапія*, *поведінкова психотерапія*. Отже, будемо відштовхуватися від схеми $(n > x) > (y > z)$. У кінцевому результаті після редагування перекладу всього термінологічного словосполучення отримаємо: *раціонально-емоційно-поведінкова терапія*.

Важливо також проаналізувати морфологічну складову термінів. За морфологічною ознакою головного слова чотирикомпонентні терміни психології можна диференціювати наступним чином: іменникові: *flicker fusion frequency test*, *dimension of role enactment*, *time delay in consciousness*; прикметниково-іменникові: *professional skill error accident*, *fractional anticipatory goal response*, *multiple linear regression analysis*; дієслівно-іменникові (де у ролі означення виступають дієслівні форми) *prolonged duress stress disorder*, *altered state of consciousness*, *altered state of consciousness*.

За даними мовознавців, чотирикомпонентні терміни структурно оформлені відповідно до 45 моделей, з них найпоширеніші NNNN, ANNN, VedNNN, NVedNN, NVedVingN [3; 5]. Наше дослідження частково підтверджує цю статистику. Аналіз структури чотирикомпонентних термінів показав, що моделі NNNN (8%), AANN (6%), NANN (6,8%), ANNN (5,4%) представлені в майже в однаковій кількості, однак не є найпоширенішими. Натомість значну частку термінів становлять моделі NPrepAN (23%) ANPrepN (16,7%) та NNPrepN (8,6%). Отже, модель NPrepAN найпродуктивніша, за нею утворено майже чверть досліджуваних термінів. Найменшу продуктивність виявляють перелічені нижче моделі, приклади яких налічують до п'яти одиниць: AAAN, VedNNN, VingNNN, NNVingN, NPrepVedN, NPrepVingN, VedANN, AVedNN, AVingNN, VedNPrepN, VedVingPrepN, VedVingAN, VingANN, ANVingN, VingAVingN, AAVingN, VingPrepAN, AdvVedNN, AdvVedAN.

Серед чотирикомпонентних термінів виявлено безприйменникові (синдетичні) словосполучення, що становлять 41% загальної кількості. Решта, тобто більшість, – прийменникові (асиндетичні) словосполучення, які містять три компоненти і прийменник. Переважна більшість прийменникових термінологічних словосполучень містить у своєму складі прийменник *of* – *motor theory of consciousness*. Поодинокі випадки становить

використання інших прийменників: *by* – *Munchausen by proxy syndrome*, *to* – *zero-order approximation to language*, *for* – *Yates' correction for continuity*, *in* – *time delay in consciousness*.

Під час дослідження виявлено також п'яти- та шестикомпонентні терміни. Вони становлять лише 0,13% загальної кількості лексичних одиниць.

Висновки. Аналіз багатокомпонентних термінів дав змогу визначити їхні продуктивні моделі. Модель NPrerAN – найпродуктивніша, за нею утворено майже чверть досліджуваних термінів. Оскільки виявлена модель належить до прийменникових словосполучень, то для пошуку адекватних відповідників в українській мові ми проаналізували прийменники, що входять до їх складу. Найчастіше у таких чотирикомпонентних термінах трапляється прийменник *of*. У перспективі дослідження способів перекладу англійських чотирикомпонентних термінів психології українською мовою, для чого запропонована схема визначення структурно-семантичної моделі багатокомпонентного терміна.

Список літератури

1. Англо-русский словарь по психологии [сост. Е.В. Никошкова] – М. : РУССО, ИП РАН, 1998. – 352 с.
2. Балей С.В. З психології творчості Шевченка / С.В. Балей. – Львів : Наклад видавництва "Шляхи", 1916. – 91 с.
3. Гринев-Гриневиц С.В. Терминоведение / С. В. Гринев-Гриневиц. – М. : Издательский дом «Академия», 2008. – 304 с.
4. Єрузалем В. Психологія / В. Єрузалем [Із 6-го нім. вид. пер. Григорій Кичун]. – Станиславів : Накл. вид. "Бистриця", 1921. – 187 с.
5. Нелюбин Л.Л. Учебник военного перевода. Английский язык. Общий курс / Л.Л. Нелюбин, А.А. Дормидонтов., А.А. Восильченко. – М. : Военное издательство министерства обороны СССР, 1981. – 379 с.
6. Психографія в школі : зразок психографічної схеми з коментарем Я. Яреми / Яким Ярема. – Прага : Заходом шкільної друкарняної робітні Укр. реф. реальної гімназії при Укр. пед. інституті ім. Драгоманова в Празі, 1925. – 42 с.
7. Oxford Dictionary of Psychology. 3rd ed., 2009. – Режим доступу до ресурсу : <http://www.oxfordreference.com/view/10.1093/acref/9780199534067.001.0001/acref-9780199534067>. – Заголовок з екрану 2015 р.

Н. Єсипенко
(Чернівці)

КОНЦЕПТУАЛІЗАЦІЯ І ШЛЯХИ ЇЇ ВИВЧЕННЯ В ТЕКСТІ

Висвітлено питання концептуалізації на сучасному етапі розвитку когнітивної лінгвістики та шляхи дослідження концептуальних структур у текстах. Розглянуто теоретичні засади виокремлення концептуальних основ тексту. Виявлено концептуальні структури, домени профілювання базового британського концепту у художніх творах XVIII століття.

Ключові слова: *концепт, концептуалізація, концептуальна структура, домен, профілювання, художній текст.*

Исследуется вопрос концептуализации на современном этапе развития когнитивной лингвистики и пути изучения концептуальных структур в текстах. Рассмотрена теоретическая база выделения концептуальных оснований текста. Выявлены концептуальные структуры, домены профилирования базового британского концепта в художественных произведениях XVIII века.

Ключевые слова: *концепт, концептуализация, концептуальная структура, домен, профилирование, художественный текст.*

Conceptualisation as the main issue of modern cognitive linguistics is under consideration in the present research. Conceptualisation is understood as the process of meaning construction to which language contributes. This process provides access to rich encyclopaedic knowledge, life experience and intentions of the author while creating a literary text. Conceptualisation relates to the nature of dynamic thought to which language can contribute. From the perspective of cognitive linguistics, linguistic units such as words, word combinations or semantic groups of words do not simply bear meanings, but contribute to the process of meaning construction which takes place at the conceptual level and builds on conceptual bases of a literary text. There are several ways to reveal conceptual bases of the text, among which the conceptual analysis is the most frequently applied. The conceptual analysis helps to find conceptual metaphors which structure conceptual bases of the text. The basic premise of Conceptual Metaphor Theory is that metaphor is not simply a stylistic feature of language but that thought itself is fundamentally metaphorical in nature. According to this view,